# KAUNO IR VARĖNOS RAJONŲ ARCHEOLOGINIŲ OBJEKTŲ ŽVALGOMIEJI TYRIMAI

Eugenijus IVANAUSKAS

2002 m. birželio–spalio mėn. KPC Archeologijos paveldo institutas vykdė žvalgomuosius tyrimus Kauno r. Kulautuvos (Raudondvario sen.) senovės gyvenvietėje (AR 1839), Gaižėnų (Zapyškio sen.) kapinyne (AR 358), Varėnos r. Navasodų (Merkinės sen.) dvarvietėje. Tyrimų tikslas buvo nustatyti visų trijų objektų archeologijos vertę, jų išlikimą, o esant reikalui, ir teritoriją, taip pat pateikti pasiūlymus dėl jų įrašymo ar neįrašymo į NKVR.

Žinias apie Gaižėnų kapinyną iš vietos gyventojų surinko V. Daugudis 1972 m. ekspedicijos metu. Anot jų, kasant bulvia-

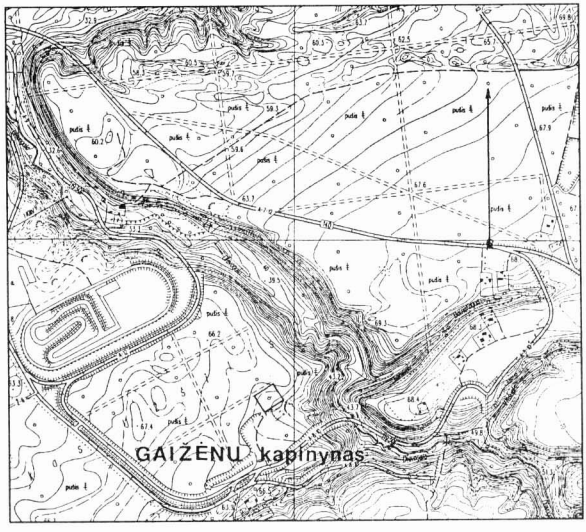


65 pav. Gaižėnų kapinyno vietos planas. M 1:10 000.
Fig. 65. Local plan of Gaižėnai cemetery.

rūsius rasti žmogaus griaučiai, kardai, ietigaliai. Vieta, kur aptikti šie radiniai, vadinami prancūzkapiais. A. Kuncevičius 1981 m. ekspedicijos metu lankėsi kapinyne ir aprašė jo situaciją. Jis esąs apie 200 m į V–PV nuo Virbališkių piliakalnio (AR 360), 300 m nuo Jadvygos Geniūnienės sodybos, 250 m ilgio smėlio kalvoje, apaugusioje mišku. Tikslios radimo vietos jam nepavyko išsiaiškinti. Minima vieta yra Dubravos miškų urėdijos Kačerginės girininkijos teritorijoje: 200 m į Š nuo lenktynių trasos P dalies, 150 m į V nuo Dievogalos upelio, 600 m į P nuo kelio Kaunas–Šakiai (65 pav.).

Kapinyno teritorijos centre rymo bebaigiąs supūti medinis stulpas, ant kurio pritvirtinta paminklinė lenta. Teritorija pažymėta keturiais 1,5x1,5 m kvadratiniais kaupais kampuose. Prie paminklinio stulpo iškasta duobė. Tai veikiausiai lobių ieškotojo darbas. Jokių bulviarūsių pėdsakų nėra. Vieta lygi, miške niekuo neišsiskirianti. Ją kerta nežymus takas. Iš kairės ir dešinės netoli eina miško keliukai. Į Š nuo jos yra kvartalinė linija, naudojama kaip kelias. Kapinyno teritorijoje iškastos trys 2x5 m dydžio perkasos, ištirtas 30 m$^2$ plotas.

Perkasose 2 ir 3 archeologinių radinių nerasta.

Perkasoje 1, esančioje į PR nuo kvartalinės linijos, kertančios mišką PV–ŠR kryptimi, 300 m į ŠV nuo lenktynių trasos, 70 m į PV nuo Dievogalos upelio šlaito viršutinės briaunos, miško properšoje, 25 cm gylyje nuo žemės paviršiaus, kvadratuose A2–3 ir B2–3, atsidengė 50 cm ilgio ŠR–PV kryptimi ir 30 cm ilgio ŠV–PR kryptimi degėsinga molio dėmė. Dėmė likusi duobę užpildžius dubeninės krosnies likučiais. Padarius pjūvį A–A, paaiškėjo, kad duobė buvo įgilinta iki 25 cm nuo įžemio paviršiaus ir 50 cm nuo žemės paviršiaus. Preparuojant dėmę, kvadrate A3, 29 cm gylyje nuo žemės paviršiaus rastas rusvos molio masės 4,3 cm ilgio, iki 1,4 cm pločio, 0,5 cm storio dubeninio koklio sienelės fragmentas. Kv. B3, 36 cm gylyje rastas 2,5 cm ilgio, 1,5 cm pločio molio tinko fragmentas.

Teritorija žvalgyta metalo ieškikliu R1. 9 m į V nuo perkasos 2 rastas 3,5 cm ilgio, iki 1 cm pločio peilio geležtės fragmentas. 4 m į R nuo perkasos 1 rastas 5 cm ilgio, iki 1,1 cm pločio peilio geležtės fragmentas. 1 m į R nuo perkasos 3 rastas keturbriaunis 4,5 cm ilgio, iki 0,4 cm pločio vinies fragmentas. 3 m į V nuo perkasos 3 rastas 3,5 cm ilgio, iki 0,5 cm pločio keturbriaunis vinies fragmentas. Nors buvo žvalgomas visas miškas, archeologinių radinių rasta tik tyrimų vietoje. Taigi Gaižėnų kapinyne rasti 6 radiniai, datuojami XVII a. Nustatyta, kad tirtoje vietoje XVII a. stovėjęs pastatas. Kapų ar jiems skirtinų radinių nerasta. Siūlome šio objekto į Archeologijos vietų sąrašą neįrašyti.

Kulautuvos senovės gyvenvietė rasta 1986 m. Suartame žemės paviršiuje pastebėta gyvulių kaulų, suaižėjusių akmenų, grublėtosios ir lygiašonės keramikos šukių. 1987 m. senovės gyvenvietėje lankėsi MMT archeologai. Buvo nustatytos senovės gyvenvietės ir kapinyno ribos. Abu objektai įtraukti į Kultūros paminklų apskaitą. 1993 m. senovės gyvenvietėje rastas XIV a. lydinių ir papuošalų lobis (E. Ivanauskas, *Kulautuvos lobis*, V., 1997). 1995 m. pastebėta, kad kultūrinio sluoksnio pėdsakų yra ir Klevinės upelio dešiniajame krante. Tai ir paskatino čia atlikti žvalgomuosius archeologinius tyrimus.

Gyvenvietė yra dešiniajame Nemuno ir Klevinės slėnyje. Dalyje slėnio plyti pieva, kita dalis ariama. Reljefe pastebimos griovos, kurias per potvynius išgraužė Klevinės upelis. Gyvenvietės teritorijoje iškasta 16 1x1 m dydžio šurfų, ištirtas 16 $m^2$ plotas. Šurfai išplanuoti beveik tolygiai, kad būtų patikrinta visa teritorija, kurioje pastebėta kultūrinio sluoksnio pėdsakų. Visuose šurfuose aptikta išplauto, perarto, skurdaus iki 40 cm storio kultūrinio sluoksnio pėdsakų. Kai kuriuose šurfuose įsikasta iki 100–110 cm gylio nuo žemės paviršiaus, po armeniu aptikti sąnašiniai sluoksniai. Archeologinių radinių rasta šurfuose 3, 5, 9. Šurfe 3, 12 cm gylyje nuo žemės paviršiaus rastas 1,5x2 cm dydžio titnaginis skaldytinis, 23 cm gylyje – 1,5x2,7 cm dydžio, 0,5 cm storio rusvos molio masės puodo sienelės fragmentas, iš vidaus dengtas gelsva glazūra, pilkos molio masės, 2x2,2 cm dydžio, 0,6 cm storio puodo pakraštėlio fragmentas, 31 cm gylyje – 2,3x2,5 cm dydžio

titnaginė nuoskala, 33 cm gylyje – 3x3,5 cm dydžio geležies šlako fragmentas. Šurfe 5, 9 cm gylyje rastas 2,3x3 cm dydžio, 0,3 cm storio rusvos molio masės puodo sienelės fragmentas, 12 cm gylyje – 1,3x2,3 cm dydžio, iki 0,8 cm storio pilkšvos molio masės puodo dugnelio fragmentas, 16 cm gylyje – 2x2,8 cm dydžio geležies šlako fragmentas, 21 cm gylyje – 1,5x2 cm dydžio, iki 0,6 cm storio pilkšvos molio masės puodo sienelės fragmentas. Šurfe 9, 6 cm gylyje rasti du 2x3 cm ir 1,5x1,5 cm dydžio geležies šlako fragmentai, 8 cm gylyje – 1x2 cm dydžio, 0,7 cm storio rusvos molio masės, liesintos grūstu granitu ir žėručiu, puodo sienelės fragmentas grublėtu paviršiumi, 24 cm gylyje – 1,5x2,5 cm dydžio baltos molio masės ąsočio ąsos fragmentas, dengtas balsva glazūra, 27 cm gylyje – 2x2,7 cm dydžio, iki 1 cm storio juodos molio masės, liesintos grūstu granitu ir žėručiu, puodo sienelės fragmentas. Taigi Kulautuvos senovės gyvenvietės dalyje, esančioje dešiniajame Klevinės krante, aptikta 14 radinių, rastas suardytas skurdus kultūrinis sluoksnis, datuojamas I–II tūkst. pirmaja puse. Rekomenduojama šios gyvenvietės dalies neįtraukti į jau saugomą Kulautuvos senovės gyvenvietės teritoriją.

Žinių apie Navasodų dvarvietę rasta spaudoje (V. Gėlutis, Merkinė, Alytaus apskr., *Mūsų rytojus*, 1936 11 06, Nr. 88, p. 5). Žinutėje pranešama, kad Tomas Volungevičius ardamas sklypą ant vieno kalno rado senų plytų. Jų būta apie 30, įvairiai dekoruotų: su karūna, dvigalviu ereliu, mėnuliu, žvaigžde, liūtais ir panašiai. 2002 m. kovo 27 d. KPC išvykos metu apklausta Valė Aleknavičienė, Tomo Volungevičiaus vaikaitė. V. Aleknavičienė parodė Cegelnios kalną, kuriame rasta radinių. Gal prieš 20 m. iš senelio sužinojusi apie radinius, ji ėmė kasinėti kalną ir rado kelis koklius. Kokliai buvę su vynuogių keke. Juos atidavė Merkinės muziejui. Atrodo, šie kokliai tebėra muziejuje, tačiau manoma, kad jie yra iš Merkinės.

Navasodų dvarvietė yra 100 m į ŠV nuo V. Aleknavičienės sodybos, 110 m į ŠR nuo kaimo PV dalyje plytinčios pelkės kranto, 270 m į P nuo lauko keliukų sankirtos, esančios į Š nuo V. Aleknavičienės sodybos. Dvarviete laikoma 100 m ilgio PV–ŠR kryptimi ir 40 m pločio ŠV–PR kryptimi molio kalva, iškilusi virš jūros lygio 132,4 m. Kalvoje plyti pieva. Dvarvietėje iškastas 2x2 m dydžio šurfas kalvos PR šlaite, kur, V. Aleknavičienės liudijimu, būta koklių sąvartos. Šurfo ŠR kampas yra nutolęs 80 m į V (270°) nuo V. Aleknavičienės tvarto PV kampo. Jo PR kampas yra už 40 m nuo šimtametės drebulės. Nuėmus iki 6 cm storio velėnos sluoksnį, atsidengė maišyto rusvo armens sluoksnis. Įžemis – rusvas nejudintas molis – atsidengė 20 cm gylyje nuo žemės paviršiaus. Kv. A1, 10 cm gylyje rastas rusvos molio masės 3,5x4 cm dydžio plokštinio koklio fragmentas, puoštas augaliniu ornamentu. Tame pačiame kvadrate, 13 cm gylyje rastas 4,5x4,5 cm dydžio rusvos molio masės plokštinio koklio kaklelio fragmentas. Kv. B2, 7 cm gylyje rastas rusvos, pilkšvos molio masės 3,2x3,5 cm dydžio karnizinio koklio fragmentas, dengtas samanine glazūra. Tame pačiame kvadrate, 9 cm gylyje rastas

2,7x3,5 cm dydžio rusvos molio masės dubeninio koklio sienelės fragmentas. 12 cm gylyje rastas 2,7x3,2 cm dydžio rusvos, pilkšvos molio masės dubens fragmentas.

Žvalgant vietovę metalo ieškikliu R1 rasti šie radiniai: 15 m į ŠV nuo šurfo 1 rasta 9 cm ilgio, 0,7–1,2 cm pločio geležinė juostelė ir 3,8 cm ilgio, 0,5 cm pločio keturbriaunė vinis; 16 m į ŠV nuo šurfo 1 rasta geležinė stačiakampė 3x4 cm dydžio diržo sagtis ir geležinis 8 cm ilgio, 0,5 cm pločio keturbriaunis strypelis; 21 m į ŠV nuo šurfo 1 rastas 1665 m. Lenkijos Jono Kazimiero šilingas (nudilimas bc); 7 m į ŠR nuo šurfo 1 rasta 2,7 cm ilgio, iki 0,8 cm pločio keturbriaunė vinis; 8 m į ŠR nuo šurfo 1 rastas 5,5 cm ilgio, iki 1,2 cm pločio geležinis strypelis; 20 m į ŠV nuo šurfo 1 rasta alavinė, liūto kojos pėdos formos, 2x2 cm dydžio dėžutės kojelė; 12 m į V nuo šurfo 1 rastos dvi apie 1 cm skersmens švininės kulkos; 1 m į ŠR nuo šurfo 1 rastas Lietuvos 166? m. Jono Kazimiero šilingas (nudilimas ee).

Navasodų dvarvietėje rastas 20 cm storio perartas kultūrinis sluoksnis. Kasinėjant ir žvalgant metalo ieškikliu rasta 16 radinių, datuojamų XVI–XVII a. Siūloma šią dvarvietę įtraukti į Archeologijos vietų sąrašą.

## SURVEY OF ARCHAEOLOGICAL OBJECTS IN THE KAUNAS AND VARĖNA DISTRICTS

In 2002 KPC carried out the survey in the Gaižėnai cemetery in Kaunas (Zapyškis neighbourhood) (AR358), in Kulautuva ancient settlement (Raudondvaris neighbourhood) (AR1839), in the site of Navasodai manor in the Varėna district (Merkinė neighbourhood). In the territory of Gaižėnai cemetery, three trenches of 2x5 m were excavated and the area of 30 $m^2$ was explored. The territory was metal–detected. During the explorations 6 finds dated to the 17$^{th}$ century were detected. In the area explored there was a building of the 17$^{th}$ century. Neither burials, nor burial items were found there. In the territory of Kulautuva ancient settlement 18 test pits of 1x1 m were excavated and the area of 16 $m^2$ was explored where 14 finds and a destroyed cultural layer dated to the first half of the 1$^{st}$–2$^{nd}$ millennium were detected. In the territory of Navasodai manor a test pit of 2x2 m was excavated and the area of 4 $m^2$ was excavated, where the ploughed-in cultural layer 20 cm thick was detected. While excavating and metal-detecting, 16 finds dated to the 16$^{th}$–17$^{th}$ centuries were found.